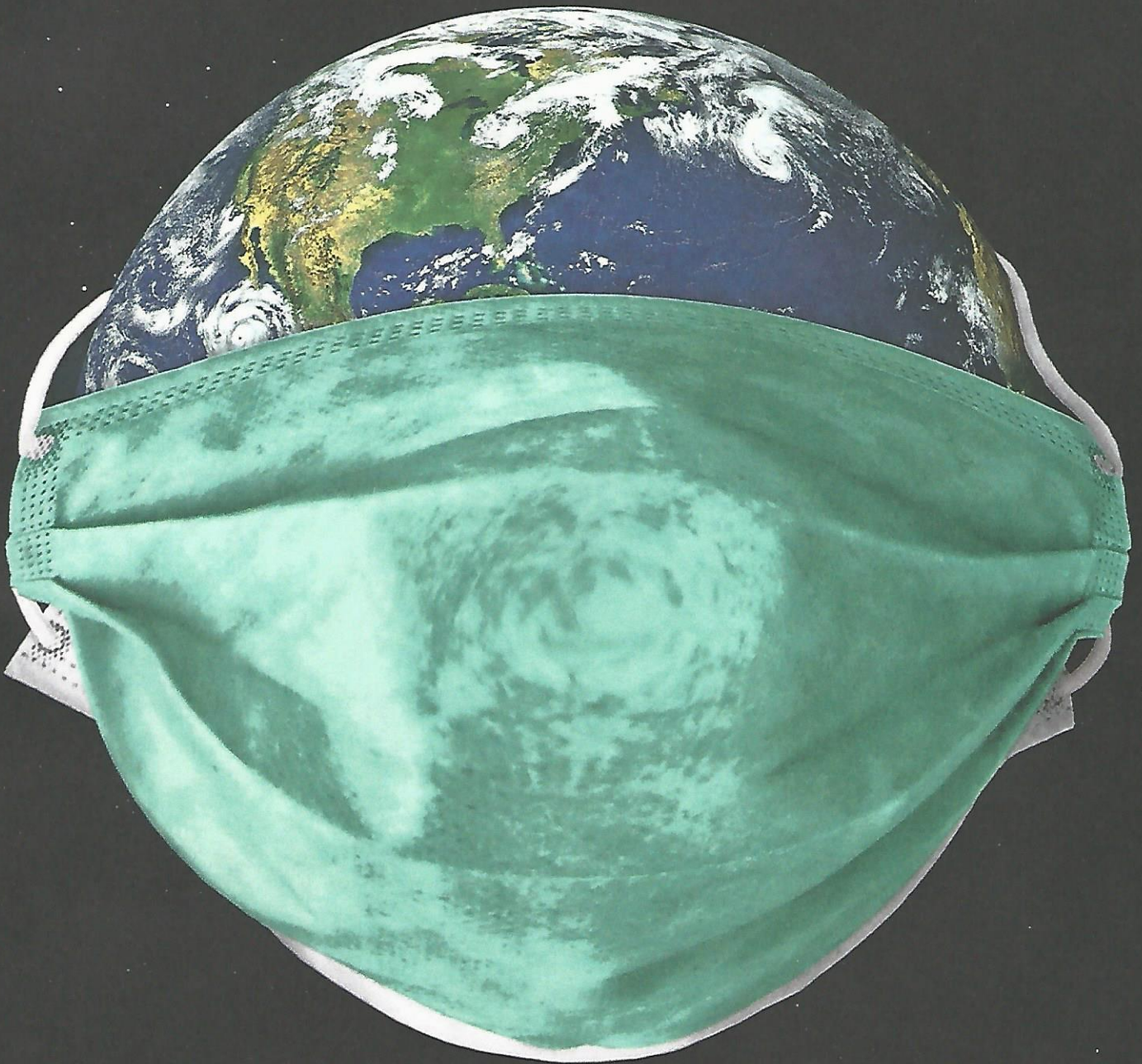

HemBYGDen

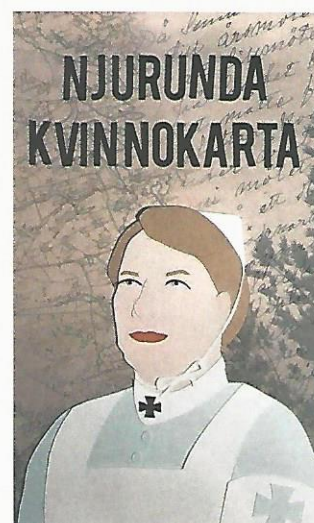
medelpad och ångermanland

nummer 2 • 2020 • 40 kronor

LÄS I DETTA NUMMER

Ledare	3
Så kom den sköna sommaren....	4
Sara Magdalenas vagga	6
Njurundas Kvinnokarta	7
Från fattig bortauktionerad torparflicka till gods och guld	8
Hembygdskonferens på Västernorrlands Museum	11
Torparänka med fyra minderåriga barn år 1919	12
Alfhild Agrell	14
Nu uppmärksammas 100 år av demokrati	18
Nya Hedersutmärkelser	18
Farmors pigtittare	19
Konsten att namnge ett sjukhus	20
Heimbygda föryngrar nationellt	22
Inbjudan till årsmöte	23

EN SOMMARDAG

Nils Ferlin ur "Barfotabarn"

Jag ser på en man som metar.
Han fingrar en ivrig mask
som han långsamt på kroken smetar.
Och så kastar han ut med ett plask.

Fast en påflugan snorgerspinne
kan förvända hans drag ett slag
har nog mannen ett hovsamt sinne.
Och det är en så vacker dag.

Det är sol, det är måsar som fladdra
och båtar med människor i
som ler mot varandra och pladdra
- och det är inte helt ironi

att man finner det skönt för stunden
och minns vad de goda lär:
att människobarnet i grunden
vill inte en mask förnär.

Ansvarig utgivare

Margareta Johansson

Tel 070 263 38 50

margareta@vaxtfoto.se

**HemBYgden i Medelpad
och Ångermanland**

Tidningen utges av Medelpads
och Ångermanlands Hembygds-
förbund i 4 nummer årligen.

Distribueras gratis i 10 ex till
samtliga hembygdsföreningar
anslutna till förbunden.

Prenumeration

Prenumeration 200 kr/år, sättes
in på BG 687-6163, ange

Prenumeration Hembygden

samt ditt namn och adress.

Redaktionskommitté

■ Margareta Johansson

Tel 070 263 38 50

margareta@vaxtfoto.se

■ Lena Landin

Tel 072 527 40 31

lena.landin@ramvik.com

Grafisk produktion och tryck

Ågrenshuset Produktion, Bjästa

Besök våra hemsidor

www.hembygd.se/medelpad

www.hembygd.se/angermanland

Omslagsbild

Pixabay

Kommande nummer

15 september

Manusstopp

25 augusti

SSN 1100-0554

LEDARE

Hem, ljuva hem....

En sanning med modifikation. Det kan bli väl mycket av den varan kan man tycka nu när vi inte har så mycket att välja på i dessa pandemitider. Å andra sidan kan många av oss ändå tacka sin lyckliga lott att vara bosatt på landsbygden där vi har friheten att kunna vistas ute i skog och mark och t.o.m. prata med grannar på behörigt avstånd. Självt har jag ett av mina barn i "karantän" i en etta i London på 10:e veckan med hemarbete och då klagar man inte.

När mina barn var små hade vi en vackert sirad skylt med texten "Hem – ljuva hem" Men den gick att vända på och där stod det – med mindre vackra bokstäver: "Hem - jävla hem". En inte alltför svårtolkad och förlåtande känsla hos en 6-barnsfamilj emellanåt.... Idag kanske den skulle sitta bra hos somliga, som nu klättrar på väggarna i brist på sysselsättning och umgänge. Vi hoppas att vi snart ser ljuset i tunneln och tills dess ägnar oss åt att fördjupa våra kunskaper om internetanvändningen. En tröskel för oss äldre men när man väl klättrat över den så upptäcker man världen och umgänget med barn, barnbarn och andra vänner blir en angenäm överraskning. Man får pussas på skärmen – men helst utan läppstift!!

Erfarenheterna av Coronans framfart är givetvis delade. Vissa har klarat sig helt, andra genomgått en infektion av olika grad och ytterligare några av oss mist anhängare, då sjukdomen gått skoningslöst fram. Många olika erfarenheter som kan vara värda att dokumenteras för framtiden.

Men nu ser vi framåt. Solen har börjat värma oss men med tillfälliga bakslag med regn, snö och kyla men vi vet att det går åt rätt håll! Även om våra hembygds-
gårdar och andra kulturinrättningar ligger lågt denna sommar så kommer det att finnas annat att uppleva än tapeterna och TV:n därhemma.

Vi ses i skogen, i trädgården, på hembygdsgårdens fik – allt med 2 meters lucka!
Håll ut!

LENA LANDIN
ordförande Ångermanlands
hembygdsförbund

MARGARETA JOHANSSON
ordförande Medelpads
hembygdsförbund

Sara Magdalenas vaggga

Några hågkomster från släktens urhem i Toböle, Nordmalings socken.

OVE JOHANSSON

Vaggan, märkt 1828, förvaras numera uppe i "sal'n" på Östlönning, Indals socken, där min familj bott sedan 1971. Mina första minnen av släktklenoden, vaggan, är från farfars i Toböle som vi besökte sommardag när pappa jobbade. (Han var polis i Sundsvall). På dagarna fick man bekanta sig med slätter men på kvällarna efter arbetet på åkern kom berättelserna – om vittra, baran och annat märkligt men mest om upplevelser i skogen och skärmytslingar med bolaget. Sara Magdalenas far, Jan' Annerchen (Johan Andersson) och min farfarsfar-morsfar, som gjorde vaggan, omtalas nästan i ett mytiskt skimmer. Företagsam med egen skuta förankrad nere i Nordmalingsfjärden drev han handel med diverse varor, kanske mest brännvin.

En gång när han var på väg med ett lass längs med vägen mellan Umeå och Nordmaling blev han i Ängersjöhalla överfallen av ryssar som sökte bemakta sig lasten genom att kasta sig över honom i vagnen. Han fick tag på en sabel och högg sig fri. Halla" är ett relativt brant vägvagnsstrax söder om Ängersjön.

Jakob Ossmundsson i Ottjärn, (ca 2 km sydväst om Toböle) hade mistat kor till ryssar och vände sig till Jan' Annerchen för att få hjälp. Ryssarna spårades upp, dödades och grävdes ner på platsen som sedermera kom att namnges som Ryssmyren och Dödar-myren, numera Gravamyren. ●

BAKGRUND

Sverige var i krig med Ryssland som under 1808 bemäktigat sig hela östra rikshalvan. Nu, 1809 hade ryssarna skeppat sig över Bottniska viken och bland annat erövrat Umeå.

Under slutet av juni hade de svenska förbanden avancerat från Nordmaling och Öre älv mot Umeå. Den fientliga ryska hären hade befunnit sig i Umeå under en period och generalmajor Kamenskij hade nyligen tagit befälet över de ryska styrkorna.

Delar av svenska armén hade embarkerat sig i Hörnefors. Befälhavare var överste Sandels och överstelöjtnant Dunker.

Den femte juli firade svenskarna Karl XIII:s kröningar och väntade inget ryskt anfall. Men så blev det. Kamenskij anfaller med ryska armén och driver de underlägsna svenskarna, förda av Sandels, söderut mot Öre älv. Dunker med en styrka av Savolax fältbataljon står kvar i ställning och håller ryssarna stängna i fördröjningsstrid intill midnatt men blir slutligen kringrand och dödligt sårad. Med honom intill slutet är en sergeant vid namn Axel Eberhart Argilander.

Den 17 augusti går Kamenskij till anfall mot de svenska ställningarna vid Öre älv. Han nås av uppgifter om att svenska trupper landsatts i Ratan och går i ilmarsch tillbaka mot Sävar. Några av de förband som sattes in i slaget hade tillryggalagt 80 km på 36 timmar. Slaget blev krigets blodigaste. Den svenska befälhavaren Gustaf von Wachtmeister beordrade reträtt efter 8 timmars strid trots att ryssarna förlorat mest.

Ryssarna förföljde svenskarna till Ratans by. Där väntade den väl bestyckade svenska flottan. Efter 4 timmars oavbruten kanonad insåg Kamenskij att läget var hopplöst och retirerade. Det sades att inom 5 kilometers radie återstod av Ratans by inget föremål större än en grötslev.

Nåväl, det blev stillestånd, fred och hemförlövning av trupperna. Men många ryssar blev kvar, som vi kan ana av Jan Annerchens äventyr.

Från fattig bortauktionerad torparflicka till gods och guld

ULLA NÄTTERLUND

Sara Johanna Nilsson född 1860 i en torparfamilj i Arnäs, Ångermanland. Föräldrarna Cajsa Brita Persdotter och Nils Olofsson hade fyra barn. När Johanna var nio år dog modern i lunginflammation. Missväxtåret 1867 hade knäckt fadern och andra torpare i socknen. Skuldsedlarna hade hopats i skrinet på skänken. Fadern kunde inte försörja alla barnen.

Johanna var nio år då fattigvården i Arnäs bjöd ut henne till lägstbjudande. "Vem vill taga detta barn, att föda, kläda och kristeligt uppföstra?". Det hade blivit alldeles tyst. Kunde det vara så att ingen ville ha Hanna fast man fick betalt? Då hade Per Persson Tjernström, hemmansägare från Västerlandsjö, stigit fram:

"Hanna är vår guddotter, vi tar henne." Fadern miste torpet och blev inhysheshjon hos en bonde. Hanna skulle komma att auktioneras ut flera gånger.

I november 1899 kom Sara Johanna Nilsson till Östersund. Bakom sig hade hon ett år som elev på Elsa Borgs Bibelkvinnohem i Vita Bergen i Stockholm. Om ett par månader skulle hon fylla fyrtio. Hanna, som hon kallades, hade insett att hon måste överge drömmen om att bli missionär, hon saknade tillräcklig utbildning och hade inga pengar till fortsatta studier på bibelskolan.

Drömmen om man och barn hade hon övergivit. När hon senast hade varit hemma i Arnäs hade en torpare friat till henne och genast fått nej, att gifta

sig med en fattig torpare var det sista hon önskade.

Hanna kom till Östersund för att bli hushållerska på Kristliga föreningen för unga män, KFUM. Hon hade lärt sig att laga mat, också till stora kalas, under tjugo år som piga och hushållerska hos rika Norrlandsbönder, hos prästen Gustaf Näslund i Arnäs, grosshandlare Erik Hägglund i Örnsköldsvik, fotografen Adèle Kindlund i Sundsvall och sågverksägare Gustaf Petter Braaten i Hovid. Åren som fattigflicka hos olika fosterföräldrar hade gett henne insikten att hon bara hade sin egen kraft att lita till, vad som än hände. Många resande kom till Östersund och behovet av resanderum och matserveringar var stort. I trakten kring Stortorget fanns flera utskänkningsställen,

caféer som serverade sprit och mat, brännvinsmagasin och vinhandel. Det som saknades var en matservering dit familjer kunde ta med sina barn utan att riskera att möta druckna gäster. Framförallt tyckte Hanna att den mat som serverades inte var tillräckligt väl-lagad, hon var säker på att hon kunde bättre. Hanna arbetade och sparade, var aldrig ledig.

Fyrtiotvå år gammal tog Hanna en stor ekonomisk risk och gav sig på egen hand in i en verksamhet som hon egentligen inte behärskade. Hon skulle bli egen företagare och förutom matserveringen utbilda unga flickor i matlagning och sköta ett hem. Beslutet kändes ofattbart stort, hon bävade under sömnlösa nätter och bad ofta till Gud om kraft.

Hanna var klar över hur hon skulle rekrytera arbetskraft. Hennes far, torparen Nils Olofsson hade varit gift tre gånger och hade tjugutvå barn. De nio av hennes syskon som uppnått vuxen ålder hade stora barnaskaror, det sak-

nades inte arbetsvilliga unga släktingar att kalla på.

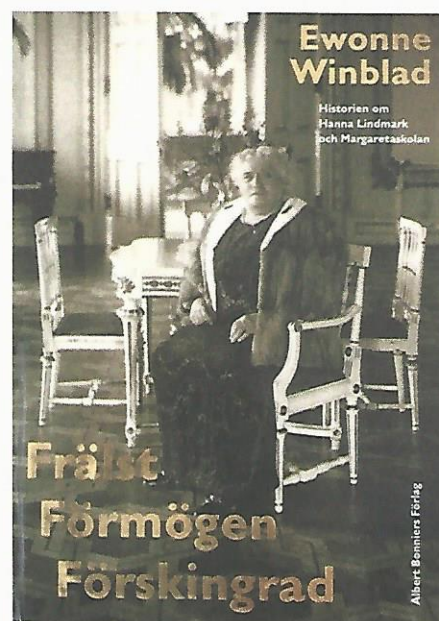
När väl serveringen kommit igång ska Hanna starta sin hushållsskola för unga flickor. Precis som Elsa Borg i sin bibelskola tänkte Hanna ta ut en avgift för flickorna. De som var tillräckligt duktiga skulle erbjudas fortsatt arbete i matserveringen, på så sätt skulle hon få en återväxt av flickor som hon själv lärt upp.

Matsserveringen fick bästa tänkbara läge mitt i Östersund. Hennes goda rykte som kokerska var redan spritt i staden. Matsalen var stor och ljus med höga fönster och vitmålade spegeldörrar. Borden var dukade med linnedukar och servetter som systemen Albertina vävt och sytt. På auktioner köpte Hanna bestick och tallrikar. Tapeterna hade ett blekgrönt blommönster och den gröna färgen gick igen i kakelugnens blomranka. Gästerna skulle få känslan av att vara i ett hem, långt från de vanliga krogarnas rökiga och stimmiga miljöer. Inga spritdrycker serverades, inte heller öl,

bara lingondricka, bordsvatten och saft. En av de många gästerna var nivellören Axel Lindmark, arbetade på Generalstabens avdelning för Sveriges kartverk.

Källa: Boken Frälst, förmögen, förskingrad. Historien om Hanna Lindmark och Margaretaskolan av Ewonne Winblad. Albert Bonniers Förlag

hustru Clary hade dött i tuberkulos trettioett år gammal och han stod ensam med tre små barn, Aimée, Oscar och Robert. Den 4 mars 1904 gifte sig Axel och Hanna i Östersunds kyrka. De tre barnen var brudnäbbar.

Flickorna på Hushållsskolan hade ett väl utarbetat schema för arbetsdagen. När frukostmiddagen var avslutad och de sista gästerna hade gått samlade Hanna flickorna till en bönestund innan eftermiddagens arbete med kvällsmaten tog vid. Hon hade lärt sig av Elsa Borg att ge andlig fostran ihop med den praktiska: jämsides med Hannas matrecept fick flickorna skriva in psalmer och levnadsregler i sina svarta vaxduksböcker.

Den 22 september 1905 lämnade familjen Lindmark Östersund och flyttade till Norrköping. Hanna byggde där upp en ny matsservering och hushållsskola. Hon hade dessutom kommit på ytterligare ett sätt att tjäna pengar, hon skulle öppna en butik och sälja färdiglagade rätter för en kundkrets, som ville äta riktig husmanskost hemma utan att behöva laga den själv. I Östersund hade serveringen kallats KFUM:s matsservering. I Norrköping fick företaget namnet Hushållsskolan Margareta. Axel hade länge beundrat prinsessan Margareta.

Liksom matsserveringen blev butiken snabbt en framgång: köttbullar, kåldolmar, strömmingslådor, sillbullar med korintsås, grönsakssoppa och sparrisomeletter gick åt som smör.

Utbyggnaden av Margaretaskolan och butiker gick snabbt. Efter Norrköping och Linköping kom Örebro. I god tid före Olympiska spelen 1912 öppnade Hanna på Drottninggatan 71 A den första Margaretaskolan i Stockholm.

Hon letade också efter en festvåning, redan i Östersund hade hon känt en efterfrågan på en lokal för bröllops-, födelsedags- och begravningskalas.

Hanna ville ständigt expandera. Axel hade i uppdrag att på sina resor titta ef-

ter nya städer, lämpliga för Margaretaskolan. I södra Sverige kunde hon tänka sig både Lund, Malmö och Hälsingborg.

Familjen Lindmarks stora våning på Östermalm, lantstället i Ulriksdal, pengar till allt de behövde, de dyrbara möblerna och lyxen som omgav dem med chaufför och tjänstefolk, var så långt från livet på torpet som det gick att komma.

Axel och Hanna hade bestämt sig för att köpa en lantegendom i närheten av Stockholm. Steninge slott, vid en vik i Mälaren, högt och fritt med utsikt över vattnet.

I augusti 1922 köpte de slottsegendomen för 20,4 miljoner för att där skapa ett modernt jordbruk med 250 kor.

Svenska missionen i Kina började att samlas på Steninge för sina årsmöten. Föredrag, missionsmöten och vittnesbörd avlöste varandra, ofta utomhus under de stora träden i parken. För Hanna var detta bara en början, Steninge skulle öppnas också för Svenska Missionsförbundets och Evangeliska Fosterlandsstiftelsens stora årsmöten. Planerna för hur hennes förmögenhet skulle användas i missionens tjänst började ta form.

Dicksonska palatset i Göteborg var till salu, Hanna och Axel hade sedan en tid letat efter en lämplig lokal för Margaretaskolan i Göteborg och tyckte att palatset var just vad de sökte. Hanna köpte Dicksonska i början av 1923 och bad om tillträde omgående. I Göteborg skulle det i maj 1923 öppnas en stor teknisk industrimässa och då ville de vara etablerade där.

Godset Mauritzberg vid Norrköping, köptes 1933, i köpet ingick ett antal torp och hemman. Ett litet kapell från 1700-talet tänkte Hanna rusta upp.

Hanna öppnade många fler Margaretaskolor, flera i Stockholm bl.a. i Citypalatset på Norrmalmstorg, Jönköping och flera andra städer. Varje Margareta-

skola hade en föreståndarinna. Hanna arbetade oförtrutet ända in till det sista. Middagen på 75-årsdagen kom att bli Axels sista födelsedagsfest. Den 26 juli 1935 dog han hemma i sin säng på Mauritzberg. Hanna fick en dubbelsidig lunginflammation och avled den 15 november 1941.

Universalarvingarna var Svenska kyrkans mission, Svenska missionen i Kina, Svenska missionsförbundet och Baptistmissionen.

I Hanna och Axels testamente där det bland annat stod:

” Vi lägger vår boutredningsman på hjärtat att efter bästa förmåga genomföra vår yttersta vilja och därvid söka tillse att alla tvister och stridigheter mellan de olika arvs-och testamentstagarna undvikas, så att alla våra förordnanden bliva endast till nytta och glädje.”

Henning Skoog låste i december 1991 in dokumenten rörande pensionsstiftelsen i Hushållsskolan Margaretas kassaskåp, placerat i Missionsförbundets kassavalv. På översta hyllan placerade han Axel och Hanna Lindmarks testamente och lämnade nyckeln på missionens expedition. Det kom att dröja till 2005 innan kassaskåpet öppnades av en låssmed därför att nyckeln var försvunnen. Vad som var tänkt som en framgångssaga blev något helt annat. De avslöjade en skandal som tystats ner, ett bedrägeri som hållits hemligt och en förhoppning om välgörenhet i Guds namn som aldrig infriats.

I februari 1977 upphörde Hushållsskolan Margareta, sjuttiofem år efter att Hanna Lindmark startat sin första matsservering i Östersund. ●